

УДК 372.8.7

**ВИХОВАННЯ ОРХЕСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
EDUCATION OF ORCHESTIC THINKING OF FUTURE MUSIC ART
TEACHERS**

Плющик Є. В.,

*старший викладач кафедри мистецьких дисциплін
і методик викладання Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

Новосадова С. А.,

*викладач кафедри мистецьких дисциплін
і методик викладання Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

Стаття присвячена вихованню орхестичного мислення у контексті розвитку складного феномену аналізу суб'єктивного та об'єктивного у мисленні, емоційного та розумного, емпіричного та теоретичного та ін. Моделювання операцій, пов'язаних з музичною діяльністю: активна діяльність суб'єкта у співвідношенні музичного мислення, інтонування, мовлення, дії, руху, творення та сприйняття художніх цінностей.

В основу статті покладені висновки психологів про те, що мислення – це процес опосередкованого й сумарного відбиття людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх суттєвих зв'язках і стосунках. Предметною основою мислення є мова, яка є інструментом і кшталтом існування думки. Думка спирається на згорнуту внутрішню мову. Інтелектуальна діяльність органічно пов'язана з практикою. Практика є джерелом орхестичного мислення та її діяльності.

Поняття “орхестичне мислення вчителя музичного мистецтва” розглядається в окремому визначенні, а услід потрібно їх з’єднати у нове глобальне твердження.

Існуючий загальнодоступний стандарт мислення не достатній як для народження нових ідей, так і для їх сприйняття. Саме ця особливість є першою перепоною до всього, що пов’язане з новітніми процесами. І ця ж перепона висловлює першочергове завдання, яке необхідно вирішити з високою ефективністю: розробити новий стандарт мислення і створити умови для його впровадження в свідомість студентів ВИШу, що повинно стати відповідним важелем в освітньому процесі.

Першорядного значення у процесі формування орхестичного мислення майбутніх учителів музичного мистецтва набувають форми творчої діяльності, що допомагають студентам активно та самостійно мислити. У зв’язку з цим підкреслюється: поняття фахове мислення має два аспекти – предметний (особливість мислення, обумовлена характером спеціальної підготовки, який застосовується у певній галузі наукових знань); якісний (тобто високий професійно-кваліфікаційний рівень спеціаліста, пов’язаний з мірою продуктивності від застосування спеціальних знань на практиці).

Тобто, орхестичне мислення розширює світогляд, відображає переконання, обумовлює наступний щабель діяльності педагога-музиканта. Орхестичне мислення зумовлює модернізацію системи музично-педагогічних цінностей, стимулює рух уперед та синтезує освоєння культурного простору, розширення інтелектуального й духовного ресурсу, зростання творчої сили знання майбутнього фахівця.

Майбутній вчитель музичного мистецтва повинен мати професійну підготовку, що забезпечує його здатність успішно вирішувати виникаючі завдання в швидко змінюваному середовищі на основ новітніх підходів, глибокого розуміння методології творчості, з урахуванням отриманих педагогічних навичок. Сьогодні необхідна “випереджаюча свідомість”, яку має сформувати система випереджальної освіти, заснована на глибокій та

органічній інтеграції з фундаментальною наукою. Ідеї формування такої системи освіти вже активно обговорюються серед науковців, фахівців-практиків. Потрібне оркестричне мислення і його новий стандарт є формою розумової діяльності, психофізіологічно сумісний з ментальністю населення, що проживає у нашій країні.

Ключові слова: мислення, оркестрика, оркестричне мислення, розвиток оркестричного мислення, функції вчителя музичного мистецтва, мисленнєві дії, пошуковий оркестричний мисленнєвий процес.

The article is devoted to the education of orchestral thinking in the context of the development of the complex phenomenon of the analysis of subjective and objective in thinking, emotional and rational, empirical and theoretical, etc. Modeling of operations related to musical activity: the active activity of the subject in the relation of musical thinking, intonation, speech, action, movement, creation and perception of artistic values.

The basis of the article is the conclusion of psychologists that thinking is a process of indirect and total reflection of objects and phenomena of objective reality in their essential relationships and relationships. The underlying basis of thinking is language, which is a tool and a kind of existence of thought. The idea is based on a convoluted inner tongue. Intellectual activity is organically linked to practice. Practice is the source of orchestral thinking and its activities.

The concept of "orchestral thinking of a music teacher" is considered in a separate definition, and subsequently they need to be combined in a new global statement.

The current public standard of thinking is not enough to give birth to new ideas or to accept them. This feature is the first obstacle to everything related to the latest processes. And the same obstacle expresses the paramount task that needs to be addressed with high efficiency: to develop a new standard of thinking and

create conditions for its implementation in the minds of HSE students, which should become an appropriate lever in the educational process.

Of paramount importance in the process of shaping the orchestral thinking of future music teachers are the forms of creative activity that help students to think actively and independently. In this connection, it is emphasized: the concept of professional thinking has two aspects - subject matter (a feature of thinking, due to the nature of special training, which is used in a particular field of scientific knowledge); high-quality (that is, a high level of professional qualification related to the degree of productivity from the application of specialized knowledge in practice).

That is, orchestral thinking broadens the outlook, reflects beliefs, determines the next stage of activity of the teacher-musician. Orchestral thinking leads to the modernization of the system of musical and pedagogical values, stimulates the movement forward and synthesizes the development of cultural space, the expansion of intellectual and spiritual resources, the growth of the creative power of knowledge of the future specialist.

The future teacher of music art should have professional training, which ensures his ability to successfully solve emerging problems in a rapidly changing environment based on the latest approaches, a thorough understanding of the methodology of creativity, taking into account the acquired pedagogical skills. Today, it is necessary to have an "advanced consciousness", which should be formed by the system of advanced education, based on deep and organic integration with fundamental science. The ideas of forming such a system of education are already being actively discussed among scientists and practitioners. It takes orchestral thinking and its new standard is a form of mental activity that is psychophysiologicaly compatible with the mentality of the population living in our crane.

Keywords: thinking, orchestrics, orchestral thinking, development of orchestral thinking, functions of teacher of musical art, mental actions, search orchestral thinking process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відродження національної школи, сучасні завдання реформування освіти нездійсненні без учительських кадрів, які є носіями духовності свого народу, його педагогічної культури. Від того, як буде вирішуватись проблема виховання прийдешнього покоління, молоді, яким основою вона буде користуватися, якими способами буде опановувати духовну культуру – значною мірою залежатиме наступний рух країни на шляху духовного відродження та вдосконалення. Тому всі ці питання мають перебувати в центрі уваги всього суспільства і вирішуватися практичними виразниками цього процесу – вчителями, вихователями, науковою, педагогічною та творчою громадськістю. Слід відзначити, що функції вчителя музичного мистецтва на цей час значно розширилися. Творче використання майбутнім вчителем музики нових технологій художньо-естетичного виховання в усталеній формі уроку музичного мистецтва є цінною умовою пізнавальної сфери учня і одним з найважливішим із завдань сучасної школи. Однією з таких технологій є виховання оркестричного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мислення являє собою процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їхніх істотних властивостях, зв'язках та відношеннях. Мислення є одним із провідних пізнавальних процесів, його вважають найвищим ступенем пізнання [4, с. 27].

Загально-психологічні та методологічні площини мислення опрацьовували у своїх роботах А. В. Брушлінський, Л. С. Виготський, В. В. Давидов, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, О. М. Матюшкін, Н. І. Пов'якель, С. Л. Рубінштейн, С. М. Симоненко, О. В. Скрипченко, О. К. Тихомиров, А. В. Фурман, Дж. Брунер, Ж. Піаже та ін.

Роль і місце професійного мислення вчителя у структурі педагогічної діяльності, його вплив на особистість педагога розкрито Ю. Н. Кулюткіним, О. М. Леонтьєвим, А. К. Марковою, Л. М. Мітіною, В. О. Сластьоніним, О. С. Цокур; суттєві площини формування та розвитку педагогічної майстерності, фахових умінь простежували у своїх працях Л. К. Велитченко, І. А. Зязюн, В. О. Моляко, О. К. Осипова, В. А. Семиченко та ін.

Мислення є тонким психологічним і соціально-історичним феноменом, об'єктом комплексних, міждисциплінарних опрацювань. Мислення, на деклінацію від супротивних процесів життєдіяльності особня, проходить адекватно до істинної логіки й формується в проблемній обстановці. У його структурі дозволено увиразнити такі інтелектуальні операції: зіставлення, аналіз, синтез, абстракцію, узагальнення, конкретизацію, класифікацію й систематизацію та інші. Мислення поділяється на творче й критичне.

За твердженням Ю. А. Бурлакова мислення - це активний пізнавальний процес: шляхом розмислів формуються нові поняття й судження, виявляються нові зв'язки, відношення й властивості об'єктів та явищ, які потрібні для більш вдалої оцінки ситуації й досягнення кінцевого результату. Людське мислення неможливе без мови, тому що оперує поняттями й судженнями. Нові взаємини, властивості об'єктів (явищ) можуть формуватись як інтуїтивно, так і шляхом логічних операцій, при цьому інтуїтивні (підсвідомі) слугують основою для логічних операцій. У той самий час логічні операції, "згортаючись" до внутрішнього шифру, також можуть стати джерелом інтуїтивно-підсвідомої інформації для логічного процесу. Інтуїтивні зв'язки являють, таким чином, багатий резерв для логічних операцій. Мислення виконує підготовчу аналітико-синтетичну діяльність й зберігає практичну активність [1, с. 30].

Мисленнєві дії дають потенцію збагнути логіку організації усіляких звукових структур, знаходити аналогію й різницю, встановлювати взаємозв'язки та на підніжжі судження випрацьовувати поняття, що допускає

розуміти та усвідомлювати музичну дійсність більш глибоко, ніж за підтримкою чуттєвого досвіду.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Музичне мислення – це сукупність та взаємовідношення музично-слухових, рухових та зорових уявлень, які необхідні для будь-якого виду музичної діяльності. Музичний образ вибудовується в спільності чуттєвого переживання та мислення. Розвій музичного мислення – це хист до вільної від інших художнього явища й перш за все вміння критично відноситись до власної професійної діяльності.

Музичне мислення дозволяє простежити не тільки зовнішній бік предмету напрямом чуттєвого сприйняття, але й визначити сутнісні зв'язки й відношення, логіки розвитку.

Активність музичного мислення – основа розкриття можливостей педагога-музиканта. Для активності дії необхідно першокласне знання музичного матеріалу, його розуміння й усвідомлена передача змісту твору слухачам (учням); активність мовлення, за допомогою якої передаються музичні ідеї, музичний образ.

С. Л. Рубінштейн підкреслював, що з розвитком мислення об'єктивна закономірність світу стає закономірністю, яка визначає розвиток людини як "діяча в оточуючому середовищі", тобто "зовнішні і внутрішні умови знаходяться у діалектичній взаємодії" [5, с. 370].

Поняття "орхестика" виникло у стародавній Греції як метод вільної передачі в русі драматичного, пластичного або музичного твору. Т. Ліванова відзначає, що музика знаходилась у нерозривному зв'язку з поезією (звідси – лірика), музика як неодмінна учасниця трагедії. (3, с. 6).

В кінці XIX сторіччя Еміль Жак-Далькроз повернувся до цього методу у вигляді музично-ритмічного виховання. Мета системи Е. Жак-Далькроза - за допомогою рухів розвинути музично-творчі здібності дитини (2, с. 23).

Цю ідею розвивали Н. Олександрова, О. Конорова, С. Руднева, Т. Бирченко, М. Котляревська-Крафт, Г. Франію, І. Ліфіц та інші. Велику роль у

розвитку оркестрики відіграла система дитячого виховання Карла Орфа. Метод К. Орфа базувався на національному фольклорі: вивчалися інтонації німецької мови, інтонації німецької народної музики, ритмічні формули та танцювальні рухи з використанням драматизації віршів, пісень, гри на різноманітних інструментах.

На сучасному етапі оркестичне виховання розглядається як інтегроване виховання ритміки, що базується на всотуванні емоційних ефектів інтонації слова, сталих інтонаційних моделей музики, ритмоформул у співі, танці, драматизації, на логопедичних вправах. При цьому суб'єкт-учень є самою дією, а суб'єкт-вчитель – співучасником пошуку. Метою оркестичного виховання є розвиток ладоінтонаційного мислення учнів.

Мета статті. Рішення проблеми виховання оркестичного мислення вимагає перегляду цілей навчально-виховного процесу, пошуку нових освітніх технологій, які б стимулювали у студентів ВИШів бажання знайомитись з цінностями всесвітньої музичної культури.

Виклад основного матеріалу. Оркестичне мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва це моделі-ідеї, які народжуються із діяльності думки особистості (відображення і відбиття дійсності) та чіткого процесу створення на засадах знань та досвіду, нових знань, які ще не існували у дійсності. Це певні формули, які пов'язані із єдиним сприйняттям чіткої ситуації, сучасна обробка інформації та уживання її у нових ідеях. Інформація та обмін такими моделями-ідеями, загострене становлення до них поглиблюють усвідомлення та продукування новітньої інформації-думки (тобто оркестичного мислення). Цьому сприяють певні фактори:

- ✓ оркестичні підходи до навчання та виховання розкривають перед студентами основні сенси музичного твору;
- ✓ сутністю хисту до безперервного та суцільного отримання нових знань при розробці проблеми, що вивчається;
- ✓ розв'їй ініціативи на переінакшення, пошук нетрадиційного підходу до розуміння ідей.

Вчителю музичного мистецтва повсякденно потрібно на життєвому й професійному шляху проявляти свої можливості, пристосовуватись до змін умов свого існування, до різноманітних факторів професійної діяльності. Він примушений актуалізувати питомі йому здібності, вдало досягати ідеї професії й ефективно реалізовувати чіткі види учительської діяльності: направляти зусилля, знання, вміння підтримувати на високому рівні, формувати й поглиблювати свої багатоманітні професійно значимі функції та якості. Успіхи мети прорізується суб'єктивними атрибутами визначеного учителя, залежить від факту й кваліфікованого уживання різноманітних прийомів та кшталтів оцінки та забезпечення пригідних атестацій й законів професії, що обумовлюється створенням умов (можливостей) для виявлення функціонального й особистісного запасу.

Акомодацію фахової функції до резервів та особливостей особистості учителя, створення різноманітних технологій та умов та організації праці є одним з основних напрямів ергономічного забезпечення необхідної ефективності й надійності праці. Рішення проблеми орхестичного мислення приводить до проблеми взаємної адаптації учителя та новітнього мислення (діяльності).

Нові процеси спричиняють суперечності з узвичаєною фаховою підготовкою майбутнього вчителя музичного мистецтва, однак між ними існує тісний взаємозв'язок, що зумовлює їх взаємозалежність.

Зміст традиційної підготовки розглядається як взаємозв'язок між педагогічною діяльністю учителя та навчально-пізнавальною діяльністю майбутнього учителя музичного мистецтва. Але студенти в цьому разі стають об'єктами проводу, виконувачами запрограмованого плану.

Як плід, панує єдина форма навчально-виховної взаємодії – наслідування, імітація, відповідність зразкам, одноманітність суспільних та міжособистісних взаємодій, превалує зовнішня інспекція та оцінювання наслідків. Все це знижує інтерес до професійної діяльності та рівня мотивації до творчої самореалізації в майбутній професії.

Включення майбутніх учителів музичного мистецтва у пошуковий орхестичний мисленнєвий процес сприяє розвитку професіоналізму і стимулює їх особистісний ріст. Проте перспективу вибору спричинює не тільки до відчуття свободи, але і підвищує відвічальність за прийняте рішення, вимагає від студентів зміни серйозних установок, ціннісно-сміслових орієнтирів.

Орхестичне мислення спрямовує освітній процес у "засіб потенціального". Але завдяки креативному змісту орхестичного мислення в освітньому процесі слід порушувати питання не заради отримання певних відвітів на запитання студента, а запити, що збагачують його уявлення про те, що можливо. Оптимізація освітнього процесу, тобто прагнення зберегти найкращі традиції і досягнення, які вона накопичила в попередні періоди своєї історії. Не допустити процесу їх консервації, що виключає можливість використання в нових умовах.

Під положенням орхестичного мислення приймають готовність студента до професійного становлення в новому педагогічному просторі, у компетенції подолання проблем, що виникають на сучасному уроці музичного мистецтва.

Зміст орхестичного мислення майбутнього вчителя музичного мистецтва полягає у пізнанні ним сутностей музичних явищ і творчому розв'язанні професійно-педагогічних завдань, які формує для себе сам вчитель у результаті вирішення педагогічної проблемної ситуації. Тому орхестичне мислення студента ВИШів найяскравіше виявляється у позитивній реконструкції музичної та педагогічної проблемної ситуації. Саме в цьому і полягає здатність і потреба аналізувати, узагальнювати та перетворювати музичні ситуації, приймати рішення на вибір та застосування засобів педагогічного впливу, які б від повідали цим ситуаціям, творчо створювати нові засоби музичного впливу на учнів та навчально-виховний процес загалом.

Орхестичне мислення треба розуміти як мислення, включене у різні види практичної діяльності, спрямоване

- на вирішення специфічних завдань музичного мистецтва;
- на розв'язання властивих їй музичних завдань;
- на об'єкт пізнання складної, багатoelementної, мінливої систематичності, до складу якої входить і сам суб'єкт мислення;
- на досягнення конкретних результатів, які поставленні на початку роботи з музичним матеріалом;
- на оперуванні складними комплексами практичних та теоретичних знань музичного мистецтва
- на якісну своєрідність; гнучкість, оперативність, дієвість.

Оскільки майбутній учитель музичного мистецтва є суб'єктом орхестичного мислення, то він прагне до змін навколишньої дійсності, з цією метою знаходиться в пошуку нових форм дії. Він готовий прийняти відповідальність за наслідки своєї діяльності, викликані реалізацією нових способів вирішення наявних проблемних педагогічних та музичних ситуацій.

Розвиток орхестичного мислення особистості майбутніх вчителів музичного мистецтва, перш за все, передбачає формування в них фахової компетентності, становлення системи спрямування цінностей і особистісних властивостей, що зумовлюють особистісну готовність до нової музично-педагогічної діяльності, а також розвиток активності та сприйнятливості особистості фахівців освітньої галузі.

Висновки. Випускник ВИШів повинен мати професійну підготовку, що забезпечує його здатність успішно вирішувати виникаючі завдання в швидко змінюваному середовищі на основі різноманітних підходів, глибокого розуміння методології творчості, з урахуванням отриманих педагогічних навичок. Сьогодні необхідна "випереджаюча свідомість", яку має сформувати система випереджальної освіти, заснована на глибокій та органічній інтеграції з фундаментальною наукою. Ідеї формування

орхестичного мислення вже активно обговорюються серед науковців, фахівців-практиків.

Тобто, орхестичне мислення потрібно закладати у стінах навчальних закладів, тому є сенс вести мову про сучасне навчання та високу якість підготовки кадрів. Для розвитку орхестичного мислення необхідна нове поріддя нових педагогічних (музично-педагогічних) кадрів, яка здатне мислити і вміє реалізовувати орхестичні ідеї.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бурлаков Ю. А. Механизмы речи и мышления. М.: МГУ, 1995. 64 с.
2. Дорн В. Метод Жак-Далькроза. Институт Ритмической гимнастики Жак-Далькроза. Гелерау, близ Дрездена. М., 1912. 30 с.
3. История западноевропейской музыки до 1789 г. М.: Музыка, 1986. 630 с.
4. Психологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. /За ред. член-кореспондента АПН України Ю. Л. Трофімова. К.: Либідь, 2001. С. 270-310.
5. Рубинштейн С. Л. Очерки, воспоминания, материалы. М, 1989. С.370.